

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

EBELTOFT GAMLE RÅDHUS

SYDDJURS KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	08.09.2014
Besigtiget af:	Stefanie Høy Brink
Journalnummer:	2013-7.82.07/706-0001
Kommune:	Syddjurs Kommune
Adresse:	Torvet 2A, 8400 Ebeltoft
Betegnelse:	Ebeltoft gamle Rådhus
Fredningsår:	1918
Omfang:	<i>Rådhusbygningen (1789)</i>

— BYGNINGSBESKRIVELSE

Ebeltoft gl. Rådhus ligger i den sydlige ende af Torvet, hvor gaderne Adelgade, Juulbakke og Overgade mødes. Syd for bygningen ligger et baghus mod Overgade (Den gl. Postlade) og imellem de to bygninger er en mindre have, hvori der er en lille bindingsværksbygning. Baghuset mod Overgade er fredet.

Det gl. Rådhus er opført i ni fag opstolpet bindingsværk med dokker, løsholter og skråbånd i ét stokværk over en høj, sorttjæret sokkel, der følger terrænets hældning. Bygningen afsluttes af et ubrudt, halvvalmet, opskalket tegltag. I rygningen er en tagrytter, der er inddækket med bly og har et ur mod Torvet. Herover er en klokke, der omkranses af en arkade i malet træværk, der afsluttes af et spir beklædt med træspån og en vindfløj med kugle samt fane med Christian d. VII's monogram og årstallet 1789. Tagrytteren flankeres af to skorstenspiber med sokkel og krave. Tavlene er i rød, blank mur og facaden afsluttes af en sort, skråtstillet sugfjæl. Gavlene afsluttes af sortmalede vindskeder. Mod Torvet er en nyere, traditionelt udført, flammeret dør med flaskebundsrude og ældre bukkehornsbeslag. Foran hoveddøren en ældre, tresidet granittrappe. Døren er brunmalet i en rødmalet indfatning. I soklen under vestre gavl er en ældre revledør med ældre låsetøj og en nyere skråtstillet rude og greb. Vinduerne er ældre, hvidmalede og en- og torammede med otte ruder i hver ramme. I soklen mod vest er to kvadratiske ruder.

I det indre er Ebeltoft gl. Rådhus indrettet til museum og med en bevaret planløsning fra 1840'erne, hvor rådhuset blev ombygget til privatbolig. Det indre er således disponeret med en forstue, en dagligstue mod Torvet med en bagvedliggende systue og soveværelse. Bag forstuen var køkken og i bygningens vestlige ende et folkebibliotek og vægterstue i hele bygningens bredde. Der er nyere bræddegulve, men ellers fremstår det indre med ældre interiør, herunder bræddeloftet med synligt bjælkelag, der i dagligstuen er bemalet, pudsede vægge med halvpaneler, der følger vinduets underkarm samt ældre fyldingsdøre med gerichter. Vinduerne har ældre anverfere og stormkroge. Paneler, døre og gerichter er

bemalede. Desuden er bevaret en ældre billæggerovn. I det tidligere køkken er der adgang til kælderen via en gulvlem og en ældre stige. Kælderen er inddelt med fire mindre rum mod øst, der rummede de tidligere arrestceller, og mod vest er et sprøjtehus i et stort rum. Kampestensvæggene er kalkede, og gulvene er af marksten. En traditionelt udført kvartsvingstrappe fører til den uudnyttede tageetage med det oprindelige urværk og synlige skorstenspiber. Noget er tømmeret er fornyet og tagstenene er skummet fast på undersiden.

— BYGNINGSHISTORIE

Ebeltoft ligger i et kuperet terræn, der skråner ned mod vandet og havnen, som i mange år udgjorde byens livsnerve. Havnen var særlig fordi den som den eneste på den østjyske kyst ligger mod vest, hvor vigen gav læ fra Kattegat og derfor udgjorde havnen et eftertragtet ophold, når vejret på havet blev for voldsomt. Ebeltoft fik købstadrettigheder i 1301 af kong Erik Menved, men byen er formentlig langt ældre. Mod syd ligger byens ældste del omkring Havnegade, Kirkegade, Søndergade og den sydlige del af Nedergade, hvor der var optimale betingelser for at anlægge havnen, som i mange år udgjorde rammerne for byens hovederhverv – skibsfarten. Ebeltoft var udskibningshavn for tømmer og brænde til København fra de store kongelige skovbesiddelser, der var på Djursland og skibsfarten med tømmer gjorde Ebeltoft til en relativt betydningsfuld og velhavende købstad.

Ebeltofts byplan og gadestruktur er overordnet dikteret af hovedvejen fra nord, hvor byen i løbet af de næste århundreder voksede op langs hovedstrøget Nedergade-Adelgade. Købmændene dominerede den nordlige bydel, hvilket ses i de store, toetagers bindingsværksgårde, gerne med svalegang, der dominerer den nordligste ende af Adelgade. Den sydlige del af byen var derimod hjemsted for skippere, søfolk og fiskere. Området omkring Overgade, Nedergade og Søndergade udgjorde byens småkårs kvarter, hvilket stadig kan aflæses i de mindre huse på små grunde. I løbet af 1500-tallet blev gadenettet i bykernen udbygget, som det i store træk ser ud i dag karakteriseret ved sit snoede og kuperede gadenet med husene beliggende helt ud til vejskellet.

Modsat mange andre købstæder har Ebeltoft været forskånet for større bybrande og derfor står bykernen relativt intakt med mange ældre bindingsværksbygninger omkring det ældre gadeforløb.

Indtrykket af den koncentrerede bykerne blev forstærket i 1657 ved indførelsen af konsumptionsafgiften, idet indgangen til byen blev begrænset til tre porte, en i henholdsvis syd, øst og nord, mens byen

mod vest var afgrænset af tangdiger, der var meget høje for at beskytte de bagvedliggende kålhaver fra oversvømmelser.

I løbet af 1700-tallet begyndte skibstrafikken overvejende at vende blikket mod Nordtyskland og Østersøområdet. Hermed var Ebeltofts storhedstid indenfor skibsfart en epoke blot og en langvarig krise satte ind. Den varede indtil begyndelsen af 1800-tallet, hvor der var etableret gode afsætningsforhold for kornproduktion. I samme periode blev flere af byens markante industrivirksomheder grundlagt blandt andet S.B. Lundbergs Maltfabrik og Farvergården. 1900-tallet var præget af en tid med noget mindre økonomisk vækst, men i stedet for private initiativer blev der opført mange offentlige værker og institutioner blandt andet et gas- og vandværk og den markante toldkammerbygning af Hack Kampmann, der nu er glasmuseum. Endvidere opførtes H. W. Wencks nu nedrevne stationsbygning til den private jernbane mellem Ebeltoft og Trustrup. De blev alle opført i udkanten af den gamle bykerne ligesom et nyt område nord for den gamle bykerne skød op med boliger, der var inspireret af funktionalismen og Bedre Byggeskik.

På grunden, hvor Rådhuset står i dag, lå tidligere et andet rådhus opført i 1576. Dette blev dog nedrevet i 1780'erne grundet dårlig stand og erstattet med et nyt. Rådhuset, som ses i dag, blev opført i 1789 af bygmester Just Møller efter tegningerne af bygmester Kruuse. Rådhuset blev indrettet med en forstue med et bagvedliggende køkken, tingstue i vestre gavl og tre arrestrum i østre gavl. Endvidere var der sovekammer til arrestforvareren mod haven og dennes dagligstue mod Torvet. Bygningen stod oprindeligt overkalket med klassicistiske træk omkring indgangspartiets fyldingsdør. Kælderen var indrettet, som den ses i dag, med fire arrestceller i den ene halvdel og opbevaring af byens brandslukningsredskaber i den anden.

Rådhuset overgik til privat eje og blev indrettet til bolig i 1840. I begyndelsen af 1900-tallet overtog staten bygningen, og den blev restaureret i renæssancestil i 1906-09, hvor bindingsværket blev blotlagt. I 1906 var særligt den østre del af grundplanen ændret og indrettet med systue, soveværelse og dagligstue. Køkken og forstue var bevaret, og Tingstuen blev benyttet til folkebibliotek og vægterstue. Efter fredningen blev Rådhuset overdraget til Ebeltoft by og indrettet til museum.

— KILDER

Det gamle Rådhus i Ebeltoft. J. Vedsted. Ebeltoft Kommune og Ebeltoft Håndværker-, Industri- og Borgerforening. 1989.

Kommuneatlas Ebeltoft. Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen i samarbejde med Ebeltoft Kommune, 1999.

Det gamle Ebeltoft. Robert Egevang. Nationalmuseet, 1975.

En vandring i det gamle Ebeltoft. Ebeltoft trop og flok. 1962.

Ebeltoft Købstads Historie. Poul Rasmussen og Gustav Albeck. Udgivet af Ebeltoft By. 1951.

www.dendigitalebyport.byhistorie.dk

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Ebeltoft gl. Rådhus udgør en væsentlig del af indramningen af Torvet i Ebeltofts ældste bykerne. Bygningen markerer sig, med sin placering for enden af Adelgade mellem Juulsbakke og Overgade, som det gamle torvs vigtigste bygning. Endvidere optager bygningen på naturlig vis det stærkt skrående terræn i soklen. Hertil kommer også bygningens proportionering og materialeholdning. Ebeltoft gl. Rådhus udgør dermed en umistelig del af Ebeltofts historiske og velbevarede bymiljø.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi knytter sig til bygningens oprindelse som råd-, ting- og arresthus for Ebeltoft, hvilket ses i bygningens prominente placering på Torvet. Rådhusets beskedne størrelse understreger bygningens opførelse under byens økonomisk trængte tider, men tagrytteren med spir og kongens monogram samt urværket manifesterer bygningens vigtige betydning for byen. Den kulturhistoriske værdi knytter sig endvidere til bindingsværket og tavl i rødt murværk, der er tilbageskuende i sit udtryk og vidner om rådhusets udviklingshistorie og ombygninger gennem tiden. Hertil kommer den høje kælder, der kunne rumme arrestceller og sprøjtehus samt døren i vestgavlen, der gav adgang til sprøjtehuset, hvor byens brandredskaber stod. Tillige har de ubrudte tagflader kulturhistorisk værdi, da tageetagen blev brugt til opbevaring og urværket, mens skorstenspiberne vidner om, at ildsteder var eneste kilde til madlavning og opvarmning.

Den kulturhistoriske værdi knytter sig i det indre til den traditionelle grundplan fra tiden som bolig i 1800-tallet for en af byens prominente borgere med en forstue, der flankeres af stuer, værelser mod haven og køkkenet bag forstuen samt til kældrens inddeling med arrestceller og sprøjtehus. Hertil kommer de ældre og oprindelige bygningsdele med halvpaneler i de repræsentative stuer, de bemalede

døre, gerichter og lofter, der vidner om opførelsen i 1700-tallet samt tremmerne for vinduet i et værelse, der tidligere rummede arrest. Desuden markstengulvet i kælderen, de kalkede vægge og små vinduesåbninger, der vidner om fangernes kår.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Den arkitektoniske værdi knytter sig til den fritliggende og klart definerede bygningskrop med ubrudt, halvvalmet tag med tagrytter og spir, der giver bygningen et opadstræbende og magtfuldt udseende. Facadens symmetriske komposition, det righoldige bindingsværk, skorstenspiberne og den tresidede trappe bidrager ligeledes til bygningens karakteristiske og særegne karakter, mens soklen forankrer bygningen solidt i det skrånende terræn. Endvidere fremstår gavlen mod Juulsbakke imponerende i højden grundet den her etagehøje sokkel.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til den fritliggende bygningskrop i bindingsværk med rig brug af fyldtømmer, sorttjæret sokkel, ubrudt, halvvalmet tag med skorstenspiber, tagrytter med arkade, ur, klokke samt vindfløj. Hertil kommer de ældre bygningsdele og -detaljer, herunder revledør med låsetøj, vinduer, granittrappen, bukkehornsbeslag samt den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter den kulturhistoriske værdi sig til de bevarede dele af den oprindelige planløsning i kælder, tagetage, forstue og udstrækningen af det tidligere køkken samt de bevarede dele af den ældre planløsning fra 1840'erne med dagligstue, forstue og systue. Hertil kommer de ældre bygningsdele og -detaljer, herunder gulve af marksten, kampestensvægge, bræddeløfter med synligt bjælkelag, halvpaneler, fyldingsdøre med gerichter, gulvlem med stige, bilæggerovn og vinduernes anverfere og stormkroge. Hertil kommer de ældre bemalinger samt den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.